

КАТЕГОРИЗАЦІЯ ТЕРМІНОСИСТЕМИ ПЛАСТИЧНОЇ ХІРУРГІЇ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

У статті розглянуто особливості категоризації наукового знання сфери пластичної хірургії в англомовній картині світу.

Ключові слова: *концепт, категоризація, картина світу, членування / синтез реальності, концептуальний клас, узагальнення.*

Безперечно, пріоритетним напрямом сучасного мовознавства є когнітивна парадигма, котра в останні роки на домінуючі позиції вивела антропоцентризм. Це уможливило вивчення навколишнього світу як структури, інтерпретованої та інтеріоризованої людським розумом. Потреба розуміння ментальної діяльності спричинила інтегровальні процеси у науці. Сьогодні важко уявити розвиток лінгвістики без теоретичних засад логіки, психології, філософії та інших галузей людського знання. Багато феноменів існують на стику цих сфер наукової діяльності людини, серед яких, безумовно, виокремлюються категоризація, концептуалізація, вербалізація, репрезентація знання, досвіду.

Результати пізнавальної діяльності закріплюються у колективній свідомості людства за допомогою термінів – складників терміносистем (ТС), що є фрагментами наукової картини світу (КС) у формі національних термінологій [5, 96].

Проблема таксономії постає перед кожним науковцем, котрий робить спроби організувати досліджуваний матеріал, насамперед, коли йдеться про укладання словників галузевих ТС, що розвиваються і описують нові процеси, поняття мало описані або ж зовсім не зафіксовані у лексикографічних джерелах. Саме тому постає питання про необхідність виокремлення загальних ознак, які дозволяють віднести той чи інший терміноконцепт до структури вищого рівня ієрархії, тобто наповнити категорії, здійснюючи категоризацію знання. Це значною мірою обумовлює **актуальність** даного дослідження.

Проблемі категоризації у мовознавстві присвячено роботи Р. Фрумкіної, В. Дубічинського, Н. Таценко, Л. Подшивайлової, А. Артюха та ін. Однак, значна кількість праць за даною темою не вичерпує дискусії щодо когнітивного аналізу галузевих ТС, здійснення їх уніфікації, стандартизації та систематизації.

Аналіз терміноодиниць (ТО) недостатньо висвітлений з точки зору їх функціонування у концептуальному просторі, а ТО пластичної хірургії (ПХ) не були об'єктом спеціального дослідження у даному аспекті, зокрема у висвітленні можливостей об'єднання наукових концептів у групи на основі виділення ознаки, спільної для всіх членів певної групи, що свідчить про елемент **новизни** представленого дослідження.

Мета статті – встановити специфіку категоризації ТС ПХ в англійській мовній КС (МКС), виокремити та описати концептуальні класи (категорії), які утворюють систему знання ПХ. Для цього необхідно з'ясувати суть понять “категорія”, “категоризація”; визначити ознаки, за якими концепти відносять до конкретної категорії; встановити ієрархічні зв'язки між концептами, що наповнюють категорії; схематично репрезентувати категоризацію ТС ПХ в англійській МКС.

Матеріалом наукового пошуку слугує корпус близько 2700 ТО ПХ, відібраних методом суцільної вибірки із сучасної англійської медичної літератури з ПХ (наукові медичні журнали, лексикографічні джерела, медично-орієнтована публіцистика).

Дослідження галузевих ТС значною мірою модернізувалися в останні роки, це зумовлено не лише появою нових сфер людської діяльності, а й станом лінгвістики, яка сьогодні активно пропагує когнітивний напрям, що вивчає способи структурування досвіду і знання, зокрема концептуалізацію і категоризацію.

Центральною одиницею процесу категоризації є категорії – складний і неоднозначний феномен когнітивної науки.

Як форми мислення вони закріплюються у мові (лексичними і граматичними засобами), у логічній структурі системи знань, у технології практичної діяльності, виникають, формуються разом з мовою і відкладаються у ній [2, 19].

Категоризація за своєю суттю явище споріднене з концептуалізацією, однак, у першому випадку йдеться про членування дійсності за допомогою віднесення менших структур до більш загальних класів, у другому – про виокремлення мінімальних одиниць (концептів) із більш загальних угруповань.

Без процесу категоризації неможливий жоден акт пізнання, вона всюдисуща і всеохоплююча [7]. У категоризації й концептуалізації світу і об'єктивації нових структур знань полягає основна

роль МКС [4]. Деякі вчені [7] вважають, що категоризація передує концептуалізації. Висувається питання про те, чи організуються категорії навколо вже сформованих концептів, чи, навпаки, самі концепти можуть з'явитися як результат рефлексій над сформованими категоріями і, особливо, яка загальна ідея або уявлення покладені в їх основу, а далі й осмислення таких ідей та уявлень у вигляді особливих концептів.

Категорії є загальними поняттями науки, що характеризують універсальні зв'язки буття і мислення. Вони обумовлені практикою, акумулюють в узагальненій формі попередній досвід пізнання досліджуваних об'єктів, є формами зв'язку знань про ці об'єкти. Схематизуючи дійсність у пізнанні, розділяючи її на окремі фрагменти і жорстко фіксуючи їх, ми виконуємо задачу активного відновлення у свідомості виділеного практикою предмета, опираючись на слова, знаки, схеми [1, 32–33].

Категорією може бути концепт, що членує реальність на відносні одиниці [10, 14]. На думку М. Булатова, “будь-яке слово, якщо воно узагальнює, може бути категорією для визначеної кількості речей”; “категорією є кожне поняття, що виконує функцію обробки матеріалів пізнання”. Ознаками категорій є: 1) відображення у мисленні об'єктивних визначеностей; 2) таке відображення фіксується у мові; 3) виконують функцію членування дійсності на групи об'єктів чи окремого об'єкта на різні аспекти, їх об'єднання, синтезу [3, 4].

Під категорією також розуміють гіпо-гіперонімічні відношення між назвами, що тісно пов'язане з проблемою психологічної інтерпретації відношень між концептами та традиційно називається “загальне – одиничне”, усередині групи слів (об'єктів) прослідковуються зв'язки типу “вище – нижче”, (переважно ієрархічні структури). Можливим є існування груп з рівними видово-родовими відношеннями, що не зводяться до ієрархії, слова групуються за певним принципом, ознакою, вони називаються концептуальним класом Об'єднуючи об'єкти та їх назви у подібні групи на основі власного досвіду, отримуємо можливість структурувати та узагальнити ці знання. Такі групи називають категоріями, а відповідно, процес віднесення цих слів до групи називається категоризацією [8, 45]. При цьому особливу роль відіграє виділення базового рівня ієрархії, вище базового рівня розташовуються узагальнюючі (родові) назви, а нижче – конкретизуючі назви:

<i>узагальнююча назва</i>	<i>artificial objects in plastic surgery</i>	<i>dermal disorders</i>
<i>базовий рівень</i>	<i>injectable fillers</i>	<i>warts / pigmentation / wrinkles</i>
<i>конкретизуючі назви</i>	<i>Botox, Zyplast, Sculptra, Juvederm</i>	<i>acrochordon, verruca, thymion / lentiginous, uneven pigmentation / furrows, deep lines development</i>

Поняття про окремі об'єкти, властивості, події або стани об'єднуються у свідомості звичайно у класи – категорії, що становить основу процесу пізнання взагалі [7]. Структурою певного класу (категорії) вважається сукупність тих стійких зв'язків, котрі існують між об'єктами, що входять до цього класу [8].

Рівень розвитку термінології має задовольняти потреби фахової комунікації, зокрема в галузі науки і техніки, адже вільно володіти науковим дискурсом, впроваджувати певні винаходи можна тільки за наявності уніфікованої, кодифікованої системи термінів [5, 96].

Будь-яка ТС є ієрархічно структурованою та логічно впорядкованою, оскільки такою є власне сфера людської діяльності, що обслуговується ТС.

Класичний підхід до категоризації у лінгвістиці (запропонований Дж. Лакоффом та М. Джонсоном) визначає останню як процес ідентифікації спільної ознаки або ознак, властивих всім об'єктам, що входять до заданого ряду [11, 65].

Категорії є основою пізнання; здатність вивчати, категоризуючи, притаманна всім живим істотам [12, 40]. Концепти не існують розрізнено, вони утворюють певні структури за допомогою операцій розрізнення та співставлення об'єктів, тобто за певним принципом об'єднуються у тематичні категорії. Концептуальні структури формують особливі інформаційні сфери, організують інформацію про область знання, і визначають її репрезентацію у пам'яті [6, 304].

Категоризація є складним мисленнєвим процесом. Концепти не можна розглядати ізольовано або ж механічно поміщати вербалізовані одиниці у певні синтаксичні структури. Кожна лексична одиниця повинна мати чітко обмежене сполучення, у якому вона вживається [9, 8].

Так, у ТС ПХ виділяємо 6 категорій, що за певними ознаками об'єднують концепти у групи: *quality, process, object, space, age, studies* (Схема 1).

Ядром концептосфери ПХ виступають дві категорії, а саме *quality, process*, оскільки, з визначення “*plastic surgery is the branch of surgery concerned with therapeutic or cosmetic repair or re-formation of missing, injured, or malformed tissues or parts*” [15] видно, що об'єктом ПХ є вади та деформації, об'єднані у підкатегорію *malformations*, яка входить до концептуального класу

quality; а субкатегорія *process* включає терміноконцепти на позначення дій відновлення пошкоджень, покращання зовнішнього вигляду. Тому згадані категорії є базовими для формування ТС ПХ англійської мови.

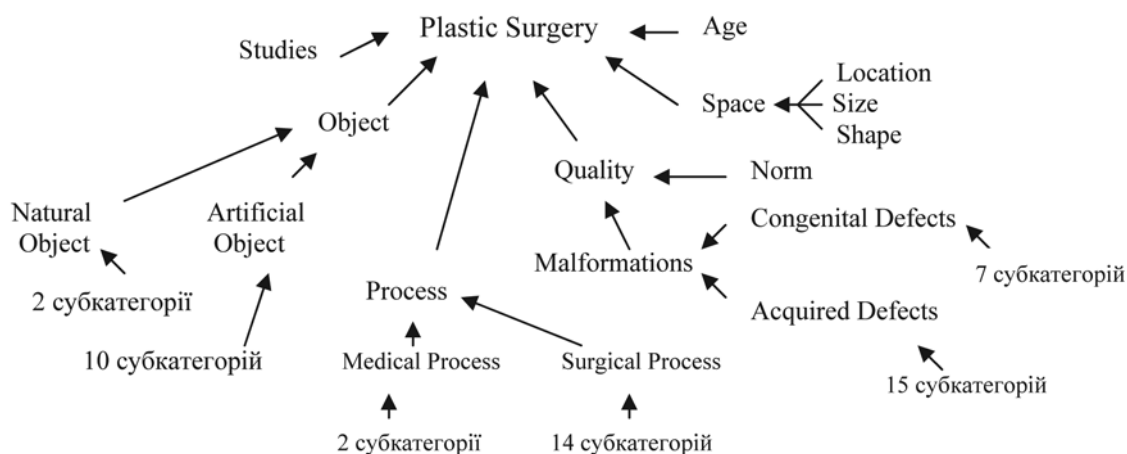

Схема 1. Категоризація англійської терміносистеми пластичної хірургії

Категорія *quality* об'єднує 852 концепти, що певним чином характеризують “*how good or bad something is; whether it is affirmative or negative*” [15]. До неї відносимо 2 субкатегорії: 1) *malformations – deformities in the shape or structure of a part; something abnormal or anomalous* [15] – включає ТО, які вербалізують терміноконцепти з негативним значенням, позначають негативні властивості органів і тканин; 2) *norm – a standard regarded as typical* [15] – презентує концептуальний клас вербалізованих концептів, котрі номінують якісно-позитивні властивості тканин чи органів людського тіла. Крім ТО, що виражають поняття ідеального та естетичного, до субкатегорії *norm* коректно також віднести анатомічні номінації, оскільки вони реалізують поняття загальноприйнятої норми у ТС ПХ, тоді як відхилення і порушення у структурах лінгвістично виражаються ТО субкатегорії *malformations*. Таким чином, підкатегорії *norm* і *malformations*, вступаючи в опозицію одна до одної, одночасно наповнюють категорію *quality*.

Концепти, що наповнюють категорію *norm*: *skin elasticity, trimmer waistline, even-toned, flat stomach, cosmetically pleasing, elastic skin*.

Субкатегорія *malformations* (Схема 2) складається з двох найбільших концептуальних класів: 1) *congenital defects*, сформований термінами на позначення *general notions, developmental abnormalities, absence of body part, underdevelopment of organs, clefts / gaps, intergrowth of parts, excess body part* та 2) *acquired defects*, куди входять підгрупи *atrophies, necroses, hair absence, hirsutism, obesity, dermal disorders, dysmorphism, breast pathology, anomalies, scarring, burns, chilblains, varicosity, signs of aging, wrinkles*. Як видно зі схеми 2 *dermal disorders* та *anomalies* утворені категоріями нижчого рівня ієрархії, де сконцентровані ТО, що вербалізують концепти на позначення “*absence, deformity or excess of various body parts*” [15].

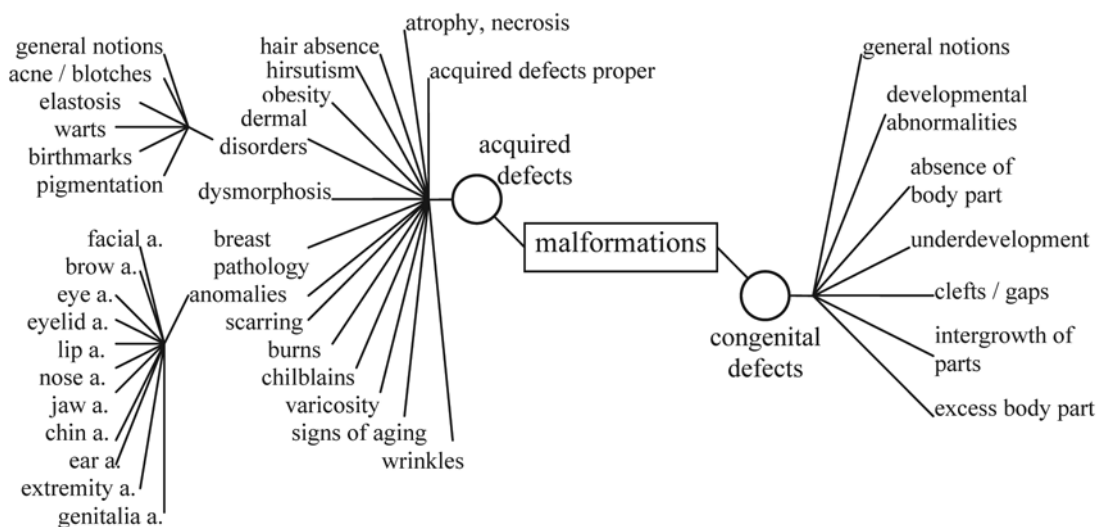

Схема 2 ілюструє, як категорії нижчого рівня, об'єднуючись, формують субкатегорію *malformations*. Будь-яку із виділених нами категорій англійської ТС ПХ можна відобразити за таким зразком, тобто показати, як ієрархічно із декількох частин організується єдине ціле.

Як зазначалося вище, однією з базових категорій ТС ПХ є *process* (1220 ТО) – “a series of operations, events, or steps leading to achievement of a specific result” [15], що формується із злиття двох субкатегорій:

1) *medical process* налічує дві підгрупи: а) *medical techniques*: *keloid scars treatment, waxing, wrapping*; б) *cosmetic procedures*: *bleaching, dealbation, chemical skin peel, laser skin rejuvenation*;

2) *surgical process* включає 14 субкатегорій: а) *surgical techniques*: *body contouring, sinus surgery, replace body part*; б) *plastic surgery procedures*: *cheiloplasty, labioplasty, mammoplasty, staphyloplasty, W-plasty*; в) *reconstruction*: *pollicization, functional restoration, breast reconstruction*; г) *correction*: *low-positioned brow correction, scar correction*; д) *enlargement*: *breast enlargement, buttock augmentation*; е) *lifting*: *thigh lift; Brazilian butt lift*; є) *reduction*: *fat reduction; upper arm reduction*; ж) *transplantation*: *insert an implant; autografting*; з) *fixation*: *atrioseptopexy; mastopexy*; и) *suturing*: *cosmetic suture, stitch*; і) *amputation*: *closed amputation, loxotomy, dismemberment*; ї) *removal*: *belt lipectomy, keloid removal, remove tattoo*; й) *dissection*: *chondrotomy, herniotomy*; к) *stitching*: *mesenteriorrhaphy, proctorrhaphy*.

У категорії *object* – “something that has a fixed shape or form that you can touch or see” [15] 330 концептів утворюють 2 підгрупи:

1) *natural objects*: а) *natural structures*: *collagen, elasticin, fibrin sealant, lozenge, fat cells*; б) *transplants*: *allograft, cartilage nose graft, mini-graft, onlay, punch graft*;

2) *artificial objects (artefacts)*: а) *prostheses*: *artificial limb, jaw implant, SACH (solid ankle cushion heel)*; б) *breast implants*: *asymmetrical silicon breast prostheses, flipping implant, foam breast prosthesis, peanut oil breast implant*; в) *peeling devices*: *bleaching agent, phenol, dermabrader*; г) *prosthetic structure*: *friction wrist, dual-wall socket*; д) *accessory outfit*: *canula, injector, port-ligature*; е) *implants and their feelings*: *electrolarynx, saline, silicone gel*; є) *dissection devices*: *dermatome, Joseph knife, rongeur*; ж) *fixation devices*: *absorbable fixation device, clamp*; з) *diagnostic devices*: *adipometer, nasoscope*; и) *injectables*: *Botox, Hylaform*.

Когнітивні категорії, як конструкти нашої свідомості, моделюють наші знання про світ і співвідносять їх з моделями знань, які зафіксовані у структурі мови [4]. Однією з найважливіших онтологічних категорій є категорія простору. “Space is a delimited area, usually three-dimensional” [15]. Ця категорія в англійській ТС ПХ представлена 200 концептами, що об’єднуються у три підкатегорії: *place, volume/size, shape*.

Субкатегорія *place* виражена локальними концептами, котрі у вербалізованому вигляді є термінами, утвореними переважно за допомогою класичних морфем: *ad* [лат. “біля”]: *adoral*; *medi / mid* [лат. “середній”] / *central*: *central amputation, medial thigh lift, mid facelift*; *circum* [лат. “навколо”] / *peri* [гр. “навколо”]: *circumferential thigh lift, periconchal, perigrift*; *epi* [гр. “над, вище”] / *super* [лат. “над”] / *supra* [лат. “над”] / *above*: *epiotic, superficial lines, suprabuccal, above-elbow prosthesis*; *infra* [лат. “під, нижче”] / *sub* [лат. “під”] / *below / lower / under*: *inframammary fold incision, subnasal, below-knee amputation, lower body lift, under-eye bags*; *inner* [лат. “всередині”] / *intra* [лат. “всередині”] / *inside / internal*: *inner knee, intrafat, inside-the-nostrils incision, internal valvuloplasty*; *inter* [лат. “між”]: *intergonial, internarial*; *post* [лат. “позаду”]: *postauricular*; *pre* [лат. “перед”]: *prefrontal*; *external* [лат. “зовні”]: *external pharyngotomy*; *lateral* [лат. “бічний”]: *lateral pharyngotomy*.

Концепти субкатегорії *shape* вербалізуються ТО, сформованими за допомогою 1) основ, семантика котрих передає поняття форми: *form*: *mammilliform, conchiform, shape*: *pear-shaped breast prosthesis, tear drop shaped implant, roll an implant into a cigar-like shape*; 2) конститuentів – геометричних понять: *circular amputation, elliptic amputation, oval amputation, rectangular amputation, round-shaped punch graft, zigzag plasty*; 3) цифрових символів: *figure8 harness*; 4) літерних символів: *inverted Yshaped excision, Ushaped excision, Wplasty, Zplasty, Zshaped incision*.

Субкатегорія *size / volume* містить концепти, котрі передають поняття величини: 1) великий, надмірний – *major, oversized, macro*: *major amputation, oversized nose, macrognathia*; 2) малий, недорозвинутий – *minor, mini, micro, undersized*: *minor amputation, mini tummy tuck, mini-graft, microcheilia, undersized nose, dime-sized filler port*; 3) половина – *hemi* [гр. “половина”]: *hemiobesity*; 4) глибина: *deep furrow, fine surface wrinkles*; 5) всезагальність: *head-to-total body burn*.

Категорія *age* у ТС ПХ англійської МКС відображається в основному 121 терміном категорії *malformations*, тобто, момент, час виникнення аномалії, вади розвитку є вказівкою на віковий відрізок часу життя: 1) *infancy*: *birth defects*: *cleft jaw, athelia, pouce flottant, facial cleft, schistasis, sychilia, palatognathous*; 2) *puberty*: *keratoconus*; 3) *adolescence / youth*: *excoriated acne, acne fulminans*; 4) *maturity*: *acne necrotica miliaris, acrochordon, androgenetic alopecia*; 5) *senescence*: а) *signs of aging*: *lines formation, senile atrophy of skin, decay, solar lentigo*; б) *wrinkles*: *deep lines, furrows, glabellar creases, frown lines, nasolabial fold, tear trough, baglike wrinkles*.

“Studies – a branch of knowledge” [15] як категорія налічує 12 концептів. Це терміни, котрі позначають галузі знань, що безпосередньо пов’язані з ПХ: *bariatrics, prosthetics, surgical orthodontics*.

Очевидно, що один концепт може бути віднесений до різних категорій, залежно від позиції класифікатора: *deep furrows* “глибокі зморшки” як поняття нижчого щабля ієрархії входить у категорію *malformations*, у категорії віку позначає період *senility*, а у категорії простору – реалізує субклас *volume*.

Підсумовуючи вищезазначене, зауважимо, що “категоризація відображає природний процес усвідомлення світу людиною, але це невпорядкований процес: категорії виникають тільки після тривалого періоду змін та флуктуацій концептів” [9, 14]. Концептосфера англійської ТС ПХ утворена категоріями *quality, process, object, space, age, studies*, формування яких передбачає об’єднання менших концептуальних класів, що ієрархічно знаходяться на нижчому рівні. Вербалізовані досліджувані концепти формують ТС ПХ англійської МКС, яка є фрагментом універсального наукового знання.

Перспективою подальшого дослідження вбачаємо статистичну обробку матеріалів для об’єктивного підтвердження отриманих результатів, а також детальну дескрипцію кожної виокремленої категорії у когнітивному аспекті.

Список використаних джерел

1. Артюх А. Т. Категориальный синтез теории / Артюх А. Т. – К.: Наук. думка, 1967. – 154 с.
2. Борисов В. Н. Категориальное знание: Гносеологическая природа. Формы, способы функционирования / В. Н. Борисов // Категориальные основания научного познания: межвуз. сб. науч. статей. – Куйбышев, 1988. – 150 с.
3. Булатов М. А. Логические категории и понятия / Булатов М. А. – К.: Наук. думка, 1981. – 235 с.
4. Голобородько К. Лінгвістичний статус концепту / К. Голобородько // Культура народів Причорномор’я. – Симферополь, 2002. – № 32. – С. 27–30.
5. Дубічинський В. Деякі аспекти термінознавства у процесі навчання української мови за професійним спрямуванням / В. Дубічинський, Л. Васенко // Вісник Нац. ун-ту “Львівська політехніка”. Серія “Проблеми української термінології”. – 2010. – № 675. – С. 93–97.
6. Подшивайлова Л. І., Щербань Є. А. Категоризація та концептуалізація явищ дійсності як механізми побудови картини світу людини / Л. І. Подшивайлова, Є. А. Щербань // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПНУ. – К., 2010. – Т. XII, Ч. 6. – С. 302–308.
7. Таценко Н. В. Картини світу як базові поняття когнітивно-дискурсної парадигми лінгвістики / Н. В. Таценко // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія Філологія. Соціальні комунікації. – 2010. – Т. 23 (62). – № 2. – Ч. 1. – С. 204–208.
8. Фрумкина Р. М. Семантика и категоризация / Фрумкина Р. М., Михеев А. В., Мостовая А. Д., Рюмина М. А. – М.: Наука, 1991. – 168 с.
9. Categorization in the history of English / [ed. by Ch. Kay, J. J. Smith]. – Philadelphia: John Benjamins B.V., 2004. – 268 p.
10. Dirven R., Verspoor M. Cognitive exploration of language and linguistics / Rene Dirven, Marjolyn Verspoor. – Philadelphia, 2004. – 277 p.
11. McKinnon S., Silverman S. Complexities: beyond nature and nature / Susan McKinnon, Sydel Silverman. – Chicago, 2005. – 330 p.
12. Pothos E. M., Wills A. J. Formal approaches in categorization / Emmanuel M. Pothos, Andy J. Wills. – Cambridge: Cambridge University Press, 2011. – 348 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу

13. Ілюстрований медичний словник Дорланда / [ред. П. Джуль, Б. Зіменковський]. – У 2 томах. – Львів: “Наутілус”, 2002. – 2688 с.
14. Rinzler C. A. The encyclopedia of cosmetic and plastic surgery / Carol Ann Rinzler. – New York, 2009. – 264 p.
15. The free dictionary [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.thefreedictionary.com>

Summary. The peculiarities of plastic surgery scientific knowledge categorization in the English linguistic picture of the world are viewed in the paper.

Key words: concept, categorization, picture of the world, reality segmentation / synthesis, conceptual class, generalization.